

UDC 94(520+(470+571))“1930/1934”

CONSUL “UNDER THE WATCHFUL EYE”: BUNICHIRO TANAKA IN ODESSA

S. Pavlenko

PhD (History), Deputy Director
Museum of Dnipro city history
14, Voskresenska Str., Dnipro, 49000, Ukraine
skaiveta@i.u
ORCID ID: 0000-0002-4101-157X

The article analyzes the activities of Bunichiro Tanaka as a Japanese imperial consul in Odessa in the period from 1930 to 1934. The history of Japanese representation in South Palmyra dates back to the Russian Empire in the 1890s. In 1910 it was temporarily closed. A new stage in the history of the Japanese Imperial Consulate in Odessa dates back to the 1920s and 1930s. The institution was officially opened on January 4, 1926.

The first consul was Seigo Sasaki (佐々木 静吾; 1926). His main task was to establish the activities of the institution. Then the consulate was headed by: Kamimura Shiniti (同上 村伸一; 1926–1927), Shimada Shigeru (島田 滋; 1927–1930), Naguchi Yashio (野口 芳雄; 1930), Tanaka Bunichiro (1930–1934) and Hirata Minoru (平田 稔; 1934–1937). During the period of B. Tanaka’s consulate there were difficult socio-political events – the deterioration of the material and living standards of the population, the constant food crisis, repression, the Holodomor.

The Soviet government pursued a purposeful policy of restricting the activities of foreign representatives in the USSR. B. Tanaka was placed under constant secret surveillance. Tanaka differed from his predecessors by rather harsh statements about living conditions in Soviet society. However, they were limited to the sphere of private relations, and were not made public. But even under such conditions, these statements quickly became known to Soviet counterintelligence.

B. Tanaka made a series of business trips to Ukraine and personally had the opportunity to see the living conditions of the population and its impoverishment. He sent the results of his research to Tokyo in the form of reports. B. Tanaka informed about the financial situation, the situation of the peasants, the implementation of collectivization policy, the food crisis, industrialization, living conditions of workers, economic development, the state of shipping, international trade and more. Thus, the reports of B. Tanaka are the valuable historical source that sheds light at one of the most tragic pages of USSR history.

Keywords: Japan, Ukraine, USSR, B. Tanaka, consul, Odessa, Holodomor, industrialization

КОНСУЛ “ПІД ПИЛЬНИМ ОКОМ”: ТАНАКА БУН’ЩІРО В ОДЕСІ

С. С. Павленко

Виконувати консульські обов’язки на території СРСР у 1930-х рр. для іноземних представників було досить складним завданням. Вони ставали свідками тих подій, про які радянський уряд волів мовчати: Голодомор, репресії, низький рівень життя тощо. У звітах консули повідомляли про реальні “успіхи” п’ятирічок, колективізацію, суспільні настрої та військовий потенціал радянської держави. Місцевий уряд сприймав такі доповіді як “контрреволюційну” діяльність, спрямовану на знищення СРСР. На період перебування Танаки Бун’щіро в Одесі радянська влада ще не перейшла до радикальної політики ліквідації іноземних представництв на своїй території, але всіляко намагалася обмежити активність резидентів і пильно стежила

© 2021 S. Pavlenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

за кожним їхнім кроком. Ще одним фактором, який впливав на умови роботи консула була міжнародна ситуація. У 1931 р. розпочалася японська інтервенція в Маньчжурію. У середині Радянського Союзу посилювалася антияпонська агітація, а сам чиновник перетворився для місцевої влади на резидента ворожої країни.

Історіографічна база представлена незначним колом робіт. У дослідженні західного науковця Дж. Ленсена наведено перелік консульських службовців, де серед іншого вказано й роки діяльності Танаки в Одесі та секретарів японської установи цього часу [Lensen 1968, 148–149]. В українській історіографії звернення до постаті консульського чиновника Японії безпосередньо пов’язано з його свідченнями про історію Голодомору. У більшості випадків як для української, так і зарубіжної історіографії характерне згадування про діяльність Танаки в Одесі [Вовчук, Корновенко 2019, 74] або взагалі про його службу на інших дипломатичних посадах Японії (наприклад, у Маньчжурії) [Аокі 2017].

Важливою частиною джерельної бази дослідження є матеріали Національного архіву Японії та Дипломатичного архіву Міністерства закордонних справ Японії. З першого походять офіційні документи про призначення консула та його просування по кар’єрній драбині. Архів МЗС зберігає масив консульських звітів, що розкривають пріоритетні напрями діяльності японського чиновника в Одесі. Доповіді Танаки, які були доведені до відома військово-морського відомства, належать до матеріалів Національного інституту оборонних досліджень Міністерства оборони Японії. Ці документи теж були використані у процесі дослідження. Вони демонструють теми, які мали особливу актуальність для японських чиновників.

Частина документів, що свідчать про діяльність консула, належать до матеріалів Галузевого державного архіву СБУ (Київ) та опубліковані у збірнику документів “Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. Том 7”. Це серія доповідей про таємний нагляд радянських контррозвідників за діяльністю консула. Тематично вони об’єднані та стосуються історії Голодомору і продовольчої ситуації в Одесі.

Певне значення мають матеріали з періодичних видань. Це публікації з одеської газети “Вечерние известия”. Слід зазначити, що тема діяльності японського консула з 1930-х рр. перетворюється для місцевої періодики на своєрідне табу в порівнянні з попередніми роками. Переважно питання про Японію висвітлювалися у прив’язці до китайських подій, а образ Країни Вранішнього Сонця набув ще більш негативних рис і зображався як незаперечний ворог для радянського суспільства.

Призначення в Одесу. Танака Бун’їциро (田中文一郎, англ. – Tanaka Bunichiro) розпочав свою дипломатичну кар’єру з посади секретаря генерального консульства у Владивостоці в 1912 р. [12. Rosui iho ni... 1912, 202]. У революційні роки він перебував на російському Далекому Сході. З 1922 р. працював заступником консула в Маньчжурії [Tanaka, 6. Korean Comitia... 1922]. У 1926 р. підвищений до посади консула тієї ж установи [25. Newspapers and... 1926, 397]. Тут чиновник перебував до 1930 р. [14. From February... 1930, 451]. Отже, до призначення в Одесу Танака Бун’їциро мав майже два десятиріччя досвіду роботи в консульських установах, причому в стратегічно важливих регіонах, які перебували у складному геополітичному та воєнному становищі. Ще до приїзду на територію Української СРР він мав можливість особисто дізнатися, що собою являє Радянський Союз, та вивчити російську мову. Але події, свідком яких йому доведеться стати, відрізнятимуться від усього його попереднього досвіду.

Документи про призначення Танаки на посаду консула в Одесі були затверджені імператором Хірохіто 24 травня 1930 р. [Tanaka Bunichiro 1930, 501–502]. До свого місця призначення японець прибув 27 червня 1930 р. [Назначение нового японского консула 1930, 1].

Японське консульство, як і в попередні роки, розміщувалося за адресою бульвар Фельдмана, буд. 1 [Tanaka, Tokan jimusho... 1931, 121]. Секретарями при установі були Нагуці Ясіо, який працював тут з 1928 р. до липня 1930 р. і тимчасово виконував обов'язки консула, та Мітані Сідзуо. За даними Дж. Ленсона, останній прибув в Одесу ще в 1929 р. та служив у консульстві до 1937 р. [Lensen 1968, 148–149].

Консульські звіти, складені Танакою в процесі його роботи, можна умовно поділити на декілька груп за їхнім тематичним спрямуванням. Перша і найбільш об'ємна – це фінансові огляди. У них завжди на першому місці подавався аналіз сільсько-господарської сфери, де висвітлювалися питання щодо колективізації, організації колгоспів, машинно-тракторних станцій тощо. Вже після цих відомостей подавалося висвітлення стану промисловості, транспорту, матеріально-побутового становища населення, і останньою йшла гуманітарна сфера (розвиток освіти). У фінансових звітах консул наводив підсумки власного аналізу поточної ситуації та статистичні відомості. Отже, фінансові огляди були комплексними за своїм змістом. Через такий широкий характер вони мали значний обсяг і надсилалися до Токіо в середньому 4–5 разів на рік.

Друга частина звітів була пов'язана з організацією роботи консульства – це клопотання та доповідні про відрядження, повідомлення про продовольче забезпечення установи та пропуск консульських вантажів через митницю.

Третя група звітів – вузькі тематичні економічні огляди. У них консул подавав характеристику конкретних галузей: чайної промисловості, металургії, виробництва шовку тощо.

Четвертою категорією є звіти про міжнародну торгівлю. Якщо вказані вище тематичні групи були результатом дослідження внутрішньої ситуації в СРСР, то ці доповіді демонстрували економічні ніші, які могли бути перспективними для розвитку японського експорту.

Наступною групою є традиційна консульська компетенція, а саме дослідження питань мореплавання і шляхів сполучення.

І останніми за переліком є звіти стратегічного значення, які були переадресовані до військово-морського відомства Японії, – це насамперед інформація про радянський цивільний та військовий флот, дислокацію військових частин тощо. За часів Танаки стратегічного значення набули також деякі доповіді про ситуацію в сільському господарстві.

Перший погляд на місцеві реалії. Вже через місяць після прибуття Танаки до Одеси начальник Одеського окружного відділу ДПУ УСРР (Ємельянов) склав доповідну начальнику контррозвідувального відділу ДПУ УСРР (Шостак-Соколову) щодо реакції іноземців на події в Одесі (від 21 липня 1930 р.) [Польща та Україна... 2008, 52–54]. У записці наводилися матеріали, що стосувалися реакції на одеську дійсність консулів Японії, Італії, Туреччини та представників грецької колонії. В усіх іноземних резидентів викликала подив і занепокоєння продовольча ситуація. У доповідній вказувалося на вкрай критичне ставлення, яке виявляв японський консул Танака. Повідомлялося, що «новий консул Танака, побачивши в Одесі черги за хлібом і їстівними припасами, був у край здивований цим фактом, і коли йому прочитали газетну замітку, що врожай хліба і овочів в Україні дуже гарний, Танака заявив: «Населенню не доведеться, напевно, скористатися цим врожаєм, оскільки через відсутність приватної ініціативи і певні хворобливі настрої, які є навіть серед робітничого класу, більша частина врожаю не буде зібрана і весь цінний продукт харчування пропаде»» [Польща та Україна... 2008, 52–56]. Танака досить негативно сприймав радянську систему. У публічному просторі він дотримувався офіційної урядової позиції, але в особистих бесідах часто дозволяв собі різкі критичні висловлювання.

Позиція Танаки була подібною до панівних настроїв серед основного персоналу японського консульства в Одесі. Радянські контррозвідники стверджували: “Серед верхівки Японського Консульства йдуть розмови про те, що, очевидно, у радянського уряду не вистачить фізичних сил для виконання і здійснення завдань соціалістичного будівництва, оскільки уряд не вміє організувати забезпечення всім необхідним робітничого класу. Кооперація, як усупільнення виробництва, хоча й необхідний та важливий крок у справі створення соціалістичного ладу, але зараз у жодному разі не в змозі задовольняти елементарні потреби населення. Відсутня для цього достатня кількість крамниць, продавців і сама їхня організація. Однією з найголовніших помилок є майже повне знищення приватної торгівлі і приватної ініціативи в той час, як приватники в Радянській державі не конкуренти коопераціям, а відіграють лише другорядну роль, приходячи на допомогу останній у забезпеченні необхідним населення. Зараз, коли кооперація не може цілком обслужити потреби населення, ця роль приватників була б особливо бажаною, якби їх не піддавали всіляким переслідуванням і репресіям” [Польща та Україна... 2008, 54]. Отже, у японському консульстві дотримувались думки щодо необхідності збереження приватного сектору. Чим далі йшов процес колективізації тим більш критичними ставали оцінки японських дипломатів щодо ситуації в УСРР.

Нагляд за діяльністю Танаки з боку радянських карних органів був досить серйозним. Під ще пильнішим наглядом перебувало японське посольство в Москві. Зокрема, у Галузевому державному архіві СБУ (Київ) зберігається “Донесення таємного інформатора Одеського окружного відділу ДПУ УРСР”, де агент доповідає, що через розмову з чинами японського посольства він довідався про таке: “...японський консул в Одесі систематично інформує посольство і Міністерство закордонних справ про продовольчі труднощі в Одесі і заворушення у зв’язку з цим. Він повідомляє: незважаючи на те, що нещодавно відбулися заворушення серед населення і продовольча криза була дещо послаблена, все ж останнім часом знову спостерігається різка зміна, і в кінці липня населення знову абсолютно позбавлене м’яса, і робітники м’ясо отримують лише 4 рази на місяць. Також відчувається брак овочів. У зв’язку з цим проведена мобілізація дружин робітників, яких разом з комуністами і дітьми відправили на збір овочів. Консул пише про те, що майже щодня спостерігаються випадки втрати свідомості через голод осіб, які стоять у чергах. Ціни постійно зростають, і становище набуває дедалі більш загрозливого характеру навіть для робітників. Танака повідомляє, що на одному із заводів 24 липня призупинили роботу 3000 робітників, заворушення також поширилися на інші заводи... Окрім того, він інформує, що натовп напав на квартал, де живуть робітники, які отримують предмети першої необхідності в достатній кількості, і розгромили продуктовий магазин, поранивши службовців. Такий напад повторився 25 липня. Танака вважає, що подібні ексцеси відтепер будуть повторюватися дедалі частіше і частіше, але все ж до чогось серйозного вони навряд чи призведуть. На закінчення він вказував, що становище на ринку в цьому році настільки гостре, що його можна порівняти з голодним 1921 роком. У зв’язку з цим настрої серед населення надзвичайно пригнічені” [Польща та Україна... 2008, 58]. Отже, вже в 1930 р. в японському консульстві припускали можливість нового голоду, і причини складної ситуації, на думку Танаки, полягали в невмінні радянської влади налагодити управління та забезпечити належне постачання продуктів до міста.

Фінансові звіти та критика радянських реалій. Звіти, надіслані Танакою до Токіо, справді містять свідчення про складні умови життя населення та підтверджують свідчення, отримані в результаті таємного нагляду. Але, обіймаючи посаду консула та працюючи на користь Японії, чиновник повідомляв про це не з позиції гуманізму чи виняткової неприязні до радянської дійсності, а в контексті аналізу

загальної ситуації в Україні та СРСР. Як вже вказувалося, вагома частина звітів консула присвячена аналізу фінансового становища радянської держави. І вже в їхньому контексті фігурували інші питання.

У серпні 1930 р. Танака надіслав до Токіо звіт з характеристикою тогочасної столиці України – Харкова. Консул констатував, що місто зростало швидкими темпами, збільшувалася чисельність його жителів, велася активна міська забудова, було введено в дію тракторний завод. А поруч із цими досягненнями спостерігався тотальний дефіцит товарів народного споживання [Tanaka, 2. Kharkov... 1930, 59–60].

Досить критичним за змістом був звіт складений у листопаді 1930 р., “Дефекти економічного плану Радянського Союзу”. Він навіть дістав гриф “таємно”. Доповідь була присвячена огляду економічного розвитку СРСР. Консул зазначив про надмірне концентрування ресурсів радянської економіки на важкій промисловості, яка перебувала під безпосереднім управлінням уряду. Він вказував на фактичне падіння обсягів виробництва у видобувній промисловості за 1930 р. порівняно з минулим роком та економічно не виправдано високі планові показники СРСР. Звіт був спрямований саме на аналіз економічної сторони і був загальнооглядовим за своїм змістом, без заглиблення в деталі. Чиновник наводив статистичні дані щодо вирощування аграрних культур, їхньої врожайності, видобутку вугілля, нафти, міді, виплавки чавуну тощо. Увагу Танаки привернула і колгоспна система. Вона в нього викликала більше нарікань, ніж позитивних вражень. Він повідомляв МЗС про активне створення колгоспів і про те, що на 1929 р. колгоспна система охопила 40 % сільськогосподарських земель [Tanaka, 6. Defects in Soviet... 1930, 289–309]. Основою для доповіді стали офіційні радянські джерела.

На початку 1931 р. Танака надіслав звіт про фінансовий план УСРР на поточний рік. Він відображав оприлюднену радянською владою інформацію. Консул доповідав про заплановане зростання економіки на 35 % порівняно з попереднім роком і про намір виконати п’ятирічний план за чотири роки [Tanaka, 11. Report on fiscal... 1931, 485–494].

Статистичні відомості про те, як цей план втілювався в життя, чиновник підготував у середині 1931 р. і навів їх у звіті про економічну ситуацію в СРСР за перше півріччя. Документ мав такі розділи: успіхи в сільському господарстві, виробничі дефекти, шахти Донбасу, обробна промисловість, будівельні матеріали, інші галузі, автотранспорт та фінанси.

У цьому звіті консул інформував про погане становище населення, відсутність нормальних умов праці та життя, своєчасної оплати і загалом неприязне ставлення населення до колгоспної системи. Він наголошував на тому, що в селі навіть діти змушені були шукати роботу, аби прогодуватися. Причину такого становища Танака вбачав у занадто великому обсязі продажу зерна за кордон. Зупинявся чиновник і на такому понятті, як “шкідництво”. Для консула це, серед іншого, було формою виправдання з боку керівництва СРСР невдач у політиці колективізації. У цьому ж звіті він повідомляв про недоліки промислового розвитку, зокрема брак виробничих потужностей для реалізації запланованого зростання; наводив обсяги видобутку вугілля, вказуючи на їхнє незначне збільшення; говорив про погані житлово-побутові умови робітників [1931 / Partition 2, 105–131].

Танака приділяв увагу питанням фактичного становища робітників в СРСР і в інших звітах. Він інформував Токіо про значні відрахування із заробітної плати – примусові облігації, податки на інше, через що спостерігалось значне зменшення фактичного доходу населення; про тривалість робочого тижня та дня, обіди і сніданки робітників. Говорячи про продовольче забезпечення, зазначав, що найважливіші товари можна було придбати лише в крамницях при фабриках. Водночас Танака акцентував увагу на тому, що серед робітників спостерігався високий відсоток

захворювань і травм, а на самих фабриках – дефіцит ресурсів. Наприклад, на кондитерській фабриці не було цукру, через що звільнили частину її робітників [Tanaka, *Miscellaneous documents relating to laborers...* 1932, 475–477].

У звітах про фінансову ситуацію за 1932 р. фіксується загострення продовольчої проблеми в аграрній сфері. У вересневому огляді, тобто в сезон, коли вже були відомі обсяги врожаю, консул пригадував, що восени минулого року через продовольчу кризу було складно придбати сільськогосподарську продукцію. Цього року він передбачав ще гіршу ситуацію. Поганий урожай 1932 р. чиновник пояснював недостатньою кількістю посівного матеріалу. Вже другим фактором були несприятливі природні умови. Але обсяг зібраного в 1932 р. врожаю не був критично низьким. Тому брак продуктів харчування не був спричинений природними умовами. Також чиновник доповідав про радянську репресивну політику спрямовану на боротьбу з так званими куркулями як головними “винуватцями” невиконання плану в сільському господарстві. У звіті, серед іншого, висвітлено питання створення МТСів, розвитку важкої промисловості, лісового господарства, транспорту (зокрема залізничного та річкового), стану фінансової сфери тощо [Partition 2, 1932, 111–203].

Це був далеко не перший звіт 1932 р., де консул висловлював думку про назрівання проблеми в сільському господарстві. Ще в липні 1932 р., тобто після збору озимих культур, чиновник інформував японського посла в СРСР про неврожай, спричинений нестачею посівного матеріалу та посухою [Tanaka, 6. *Soviet Union 1932*, 49–50].

У листопаді 1932 р. для чиновника вже був очевидним факт голоду. У цей час він підготував для Токіо огляд про ситуацію в колгоспах, де наводилася інформація про заборону купівлі-продажу м’яса, худоби і коней. У результаті такої політики, як зазначав Танака, придбати м’ясо можна було лише через спекулятивні дії. Таке ж становище спостерігалось і з продажем коней, навіть якщо це була вже стара тварина. Наприкінці звіту консул констатував щоденне погіршення ситуації на продуктовому ринку [9. *Kolkhoz 1932*, 475–477].

Танака особисто міг пересвідчитися у поганому забезпеченні населення. 19 травня 1932 р. радянський таємний агент повідомляв про такий випадок: “19/V об 11 год. ранку Танака поїхав в Дипагентство НКЗС, де пробув хвилин 20 і повернувся в консульство. Незабаром після приїзду шоферу веліли знову подати машину, у яку сіли Танака з дружиною, Мітані з дружиною і японець, який приїхав 16/V з Москви. Танака велів поїхати до Хаджибеївського лиману. З 5-ї станції взяли в степ, де зупинили машину, розташувалися на траві і сіли всі снідати, продукти і вино було ними захоплено з дому. Коли вони сиділи і снідали, з’явилось якихось два робітники. Танака покликав їх і дав кожному по одному яйцю і маленькому шматочку хліба з ікрою. Робітники довго дякували і пішли. Через хвилин п’ять підійшла до них група робітників, осіб вісім, які привіталися і стали пильно їх розглядати. Японці в цей час закінчили їсти. Танака щось сказав Мітані японською мовою, після чого Мітані зібрав всі недоїдки і передав їх робітникам. Один з них заявив, що йому цього не потрібно, а решта жадібно схопили ці недоїдки, відійшли кроків на 5–6, сіли на траві і з’їли все, що там було. Коли вони закінчили їсти, знову підійшли до японців і подякували їм, зазначаючи, що давно вже такого хліба не їли. Танака тут же зняв їх своїм фотоапаратом. Наскільки я зміг розібрати, це були будівельники, які десь недалеко розбирали будівельний камінь. Коли робітники пішли, над цим місцем з’явився аероплан, який Танака намагався зняти, чи вдалося йому це – не знаю. Приблизно до 2 год. дня всі повернулися на машині в місто” [Польща та Україна... 2008, 124].

На жаль, фотографій, відзнятих Танакою в Одесі в процесі дослідження, нам не вдалося виявити. Але очевидно, що консул надсилав до Токіо не лише текстові звіти, а й фотоматеріали. Отже, у Японії мали достатньо свідчень про ситуацію в Україні.

У черговій доповіді про фінансовий стан від жовтня 1932 р. консул розкривав негативні сторони розвитку економіки з позиції матеріального забезпечення. Він вказував на погану механізацію села, недостатню кількість тракторів та коней. Танака констатував, що в 1932 р. СРСР отримав гірший урожай ніж у попередні роки, і, незважаючи на усі заходи, план хлібозаготівлі не вдалося виконати [Partition 4, 1932, 303–388].

Досить вільним у висловленнях консул був в особистому спілкуванні. Усі його критичні та різкі зауваження, висловлені вголос, швидко ставали відомі радянській контррозвідці. З їхнього змісту можна припустити, що таємний агент був людиною, наближеною до консула. Це був одружений чоловік, з яким Танака проводив заняття. Наприкінці 1932 р. він повідомляв про таку бесіду з японцем: «6 грудня Консул розпитував, у якому стані справи з продовольством у населення Одеси. Я сказав, що розмір хлібного пайка зменшений, причому не було зменшено забезпечення робітників важкої промисловості і студентів. “А консульський склад, – додав він, – прирівняний до робітників важкої промисловості” – і засміявся. Потім він запитав: “А чи не чули Ви про випадки смерті від голоду?” – “Ні, не чув і думаю, що навряд чи такі випадки були, є недоїдання, але не голод”, – відповів я. “Якщо на початку грудня, при цілком задовільному врожаю, йде скорочення хлібного пайка, то в лютому або березні, ймовірно, будуть випадки голодної смерті”, – сказав консул. “А я думаю, – заперечив я, – що радвлада саме заздалегідь вирахувала, скільки потрібно видавати хліба, щоб потім не опинитися перед фактом його повної відсутності”. На цьому розмова закінчилася. Консул, прощаючись зі мною, просив повідомити його, як ростуть ціни на базарі... 13 грудня консул запитав мене про базарні ціни... Він весь час похитував головою, ніби дивуючись. “Скажіть мені, – сказав він, – як же робітник, який одержує в середньому 200–250 руб. у місяць, може прожити з сім’єю?” Я йому пояснив, що в більшості робочих сімей, всі працездатні працюють. “А якщо діти малі?” – запитав консул. “Якщо відвідують школу або дитячий сад, їх там підгодовують”, – відповів я. “Але все-таки, – зауважив консул, – це означає напівголод”. – “Так, недоїдання є, але голоду немає”. – “А за кордоном не знають, куди подіти хліб: там його перевиробництво”. Я сказав консулу: “У нас урожай цілком пристойний, і, якби його повністю зібрали, у нас теж було б багато надлишків, ось чому партія мобілізує всі сили на село, щоб, поки не пізно, виконати хлібозаготівлі”. – “Але вже пізно, грудень місяць”. – “На щастя, погода стоїть стерпна: сподіваємося, що вдасться ще багато зібрати до 15 січня”. – “О, я бачу, що Ви оптиміст”» [Польша та Україна... 2008, 342–344]. Консул явно з певним сарказмом сприймав позицію свого співрозмовника та, ймовірно, здогадувався про його роботу на контррозвідку.

Про репресії в радянському суспільстві та діяльність хлібозаготовчої комісії Танака повідомляв у звіті від 10 лютого 1933 р. Доповідь присвячена загальному огляду економічного становища Радянського Союзу. Консул інформував про вивезення з села продуктів харчування, судові процеси над тими хто не виконав планову роботу. Але, подібно до інших фінансових оглядів, цей звіт був присвячений ширшому колу питань. Тут Танака наводив загальні статистичні дані щодо промислового розвитку, нововведення у трудовому законодавстві (постанова від 15.11.1932 р. “Про звільнення за прогули без поважної причини”) та репресії проти робітників при порушенні цих норм. У цьому ж звіті Танака констатував, що на території СРСР створюються для іноземних представників такі умови, через які значно ускладнюються можливості дослідження ситуації в регіоні [1933 / Partition 1, 17–102].

У березні 1933 р. чиновник надіслав велику доповідь про стан важкої промисловості, сільського господарства і транспорту. Тут були підбиті підсумки першої п’ятирічки в УСРР та наведені офіційні статистичні дані [Tanaka, 1933 / Partition 3, 188–342].

У Японії звітам консула про стан сільськогосподарської сфери надавали велике значення. Деякі з них навіть доводилися до відома військово-морського відомства [№ 2957 Ser. 1, 1933, 696–699]. Наприклад, таку переадресацію дістала доповідь Танаки, складена влітку 1933 р., де чиновник повідомляв, що врожай за поточний рік був набагато кращим за минулорічний і це “давало великі надії”. Водночас він говорив про збереження в містах дефіциту на певні види продуктів харчування, особливо м’яса [№ 2182 June 22, 1933, 459–462].

У підсумковій доповіді за 1933 р. Танака інформував Токіо про велику продовольчу кризу на селі, яка навіть призводила до виступів, і влада вдавалася до мобілізації сил для їхнього придушення. Але ці питання були лише коротко зазначені. Звіт традиційно був присвячений загальному аналізу економічної ситуації, як-от обсяги посівів озимої пшениці, механізація колгоспів, розвиток важкої промисловості, видобуток вугілля, виготовлення сталі, стан легкої промисловості, шкільна системі тощо [1933 / Partition 5 1933, 133–248].

Робочі відрядження консула. Багато інформації про ситуацію в СРСР консул отримував під час різноманітних відряджень. У 1932 р. Танака здійснив подорож Україною та Кримом, відвідавши більшість великих міст регіону (Одеса – Севастополь – Алушта – Сімферополь – Ялта – Новоросійськ – Батумі – Тифліс – Баку – Мінеральні Води – Ростов – Харків – Донбас (Сталіно) – Харків – Дніпропетровськ – “Дніпробуд” – Київ – Одеса). Під час мандрівки його вразило становище населення: “...українські селяни справляють у порівнянні з селянами інших республік жалюгідне враження і своїм обдертим одягом, і вихудлими мощами, і проханням про милостиню: навіть на великих станціях селяни, їхні дружини і діти простягають руки за пожертвуванням і просять хліба... На зворотному шляху з Києва до Одеси громадянин, що їхав з ним (консулом. – С. П.) у купе, розповідав йому про жахи голоду на Україні, особливо в Київській губернії, де було багато самогубств серед селян на ґрунті голоду. Ці розповіді в поєднанні з безперервними дощами аж до Одеси справили на консула важке враження” [Польща та Україна... 2008, 166].

На період з вересня по жовтень 1932 р. Танака планував нове відрядження – до Ленінграда, Москви та Харкова. Перебуваючи в Харкові, він мав зустріч із польським консулом Здзіславом Мілошевським. Звичайно, що зустріч двох дипломатів не могла обійтися без радянського контррозвідника, який доповідав про таке: “10/Х цього року з Одеси приїхав японський консул і зупинився в польському консульстві... Мілошевський говорив російською мовою про те, що навесні в Харкові і по всій Україні були жахливі картини. Люди лежали голодні на вулиці, їх збирали у вантажівки і вивозили на звалище і т. д. Як було видно, японський консул про все добре знав, нічого не говорив, але трохи дивно стеновав плечима. Увечері 10/Х японський консул виїхав у Москву” [Польща та Україна... 2008, 724]. Ймовірно, мовчазна позиція консула впливала як із загального етикету, зовнішньополітичної позиції Японії, так і розуміння постійного нагляду за його діями.

Торговельні та економічні питання в полі зору консула. Темою для консульських звітів Танаки далеко не завжди були питання кризових виявів радянської системи. Він вивчав різні сторони життя країни. Наприклад, серія його доповідей була присвячена чайній промисловості в СРСР [5. Russia 1933, 224], статистичним характеристикам галузі, огляду місць вирощування [2. Russia – Green tea 1931–1932, 378–386] та наявного попиту на чай японського виробництва в радянських республіках [3. 1933, 213–215].

Увагу Танаки привернув розвиток шовкової промисловості в СРСР. Консул повідомляв про розширення садів шовковиці, її вирощування в колгоспах, стан цієї галузі в різних республіках та плани на наступний 1933 рік [Tanaka, 7. Russia 1932, 359–363]. Чиновник констатував зростання обсягів виробництва та зазначав, що в революційні роки відбувся занепад галузі і лише після завершення цих подій (з 1920-х рр.) вона змогла відродитися [7. Soviet Union 1931, 169–175].

Ще однією темою вивчення стало місцеве виробництво агару. Танака повідомляв про його гіршу якість порівняно з японськими аналогами та відсутність у Радянському Союзі практики імпорту цього товару. Ще один звіт розповідав про створення нової фабрики з виробництва агару. Останній звіт був більше не аналітичним, а переповідав інформацію з місцевого джерела. Натомість перший був досить критичним, вказуючи на недоліки місцевого виробництва [6. 1933, 302–306].

У загальних фінансових оглядах консул, серед іншого, повідомляв і про зовнішню торгівлю СРСР, але цій темі були присвячені також окремі звіти чиновника. Частина з них мала практичне значення. Приміром, консул інформував Токіо про структуру радянських органів влади, що займалися питаннями зовнішньої торгівлі, зокрема про функціонування Торговельно-промислової палати [5. Soviet Union 1930, 283–285]. Ще один звіт, складений у той же день, що й перший, стосувався організацій та установ на території України, які займалися імпортно-експортною торгівлею. Інформація подана у стислому викладі і переважно обмежується назвами організацій та сферами їхньої компетенції. У вигляді англійської вкладки консул надіслав інформацію про експортно-імпортні компанії, що діяли на території СРСР. Також тут містилися відомості про те, у яких іноземних країнах були торговельні представництва СРСР. Усього їх нараховувалося двадцять. Одне з них діяло в Японії [1. General and miscellaneous... 1930, 256–260].

У 1931 р. відбувається різке зростання обсягів японського експорту до СРСР порівняно з минулим роком. Про таку тенденцію консул повідомляв у серпні поточного року та наводив статистичні відомості [1. General and miscellaneous... 1930, 256–260]. Але подібна динаміка стала радше винятком із загальної практики. Якщо на 1931 р. Японія посідала 8 місце в радянській зовнішній торгівлі, то в 1932 р. – 15 [1931 / Partition 4, 210]. У 1933 р. консул надіслав великий статистичний звіт щодо радянської експортно-імпортної торгівлі [Tanaka, Sending of Soviet Union... 1933, 91–210]. У цьому звіті є відомості і щодо торговельного балансу з Японією, який мав такий вигляд:

Рік	Експорт (у тис. крб)	Імпорт (у тис. крб)	Усього (у тис. крб)
1931	27810	14549	42359
1932	9623	5770	15393

Танака повідомляв, що станом на 1933 р. спостерігається зменшення обсягів радянсько-китайської торгівлі. Окремо чиновник зупинився на обсягах торгівлі між СРСР та Монголією, наводячи інформацію та статистичні дані за 1928–1932 рр. Ще один звіт стосувався торговельних відносин Радянського Союзу зі США [1933 / Partition 2, 211–216, 265–277].

Велику увагу консул приділив експорту зернових культур. З позиції Танаки такий вектор не був перспективним, хоча він загалом мав скептичний погляд щодо потенціалу розвитку економіки СРСР. Зокрема, радянський таємний агент у серпні 1932 р. звітував про таку бесіду з японським консулом: «9 серпня, після читання телеграм, консул, показуючи на іноземні пароплави, що стояли в порту, спитав: “Приємна Вам ця картина?” Я відповів, що не дуже приємна, але з цим до пори до часу треба миритися”. – “А скільки років, на Вашу думку, будуть іноземці вивозити Ваш хліб?” – “Думаю, що в таких великих розмірах, як зараз, не більше 5 років”. – “Ну а потім?” – “Потім буде, ймовірно, звичайна торгівля середніх розмірів”. – “О, Ви оптиміст, це добре, що Ви вірите, – хто має віру, тому легше живеться”. На цьому розмова про хліб припинилася...» [Польща та Україна... 2008, 262].

Мореплавання та японські інтереси. Традиційною темою консульських звітів було мореплавання. У цьому ракурсі консул звітував про маршрути до Одеського порту, які реалізовувалися англійськими та італійськими пароплавними компаніями

[Tanaka B. I/6. Service... 1931, 342–344; Tanaka B. I/8. Mediterranean... 1931, 350; 7. Soviet Union 1932, 339–341], надсилав статистичні дані щодо мореплавання чорноморських портів, зокрема стосовно кількості суден у різних портах регіону, обсягів вантажоперевезення [3. Soviet Union 1931, 150–158]. У 1934 р. консул повідомляв до Токіо про відкриття нового вантажно-пасажирського маршруту між СРСР та США [R. Soviet Union 1934, 19–23].

Серія консульських звітів цього тематичного спрямування мала військово-стратегічне значення. Такі доповіді доводилися до відома військово-морського відомства. Зокрема, у повідомленні від 1 листопада 1931 р. Танака інформував про прибуття в Одеський порт англійського судна з метою імпорту зброї, відправлення судна “Комінтерн” і двох есмінців, повідомляв про роботу прибережної охорони та навчання протиповітряної оборони [№ 3705 Nov. 1, 1933, 771–774]. Таке ж значення для японців мав консульський звіт про типологію наявних радянських цивільних суден. Танака доповідав про зменшення в 1933 р. кількості кораблів порівняно з 1928 р., наводив статистику чисельності, повідомляв про вантажомісткість, вказував назви суден [№ 1671 May 13, 1933, 892–900].

У 1933 р. консул підготував невеликий звіт про становище армії в Одеському окрузі, який теж був доведений до відома військово-морського відомства [№ 3939 Nov. 20, 1933, 778–789]. У доповіді від 6 червня 1933 р. наводив інформацію щодо відвідин Одеського порту радянським Чорноморським флотом. У звіті містилася інформація про назви суден та їхні класи [№ 2659 Aug. 3, 1933, 598–602]. Важливим для військово-морського відомства вважався і звіт про епідеміологічну ситуацію в Одесі (черевний тиф) [№ 1876 May 30, 1933, 362–366].

Як і в попередні часи, Одеса не була місцем перебування помітної японської діаспори, але досить частими були різні тимчасові візитери. Зокрема, у 1930 р. до Одеси приїздив японський кіножурналіст Фукуро, тут він мав виступити із серією доповідей про японський кінематограф [В Одессу приезжает... 1930, 1].

У 1933 р. до Одеси прибув колишній прем’єр-міністр Франції Едуард Ерріо. Терміново була проведена перевірка усіх іноземців у місті, у результаті якої встановили, що з Москви нелегально приїхало три японці. Вони виявилися “військовим аташе, співробітником посольства і представником Міністерства Землеробства Фудзіга. За ними було встановлено спостереження” [Польша та Україна... 2008, 644]. Радянських контррозвідників зацікавило ставлення Танаки до французького гостя: “...Танака зазначив, що хоча Ерріо не при владі, але вага його в політичному світі дуже велика. Неперебування його в цей час при владі треба розглядати як явище випадкове і тимчасове, оскільки причиною цього стала випадкова кон’юнктура... Тому консул робить висновок, що Ерріо до влади ще повернеться. Танака казав, що Ерріо поставив собі за мету зміцнити союз з СРСР і з цією метою їде зараз у Москву. Хоча про це в пресі не пишеться, але Ерріо має на увазі не підсумок у вигляді торгового договору, як на це натякають газети (на думку Танаки, при існуванні Зовнішторгу в такому договорі немає потреби), а укладення пакту про узгоджені дії проти Німеччини в разі, якщо посиляться загроза військового зіткнення з нею. Хоча Франція, за словами Танаки, у цей час вважається найкращою з військового погляду країною у світі... але Франція не впевнена в нейтралітеті СРСР, якщо під час війни доведеться втягнути Польшу” [Польша та Україна... 2008, 646]. Прогнози Танаки частково справдяться. Ерріо повернеться до активної політичної діяльності. У 1934–1936 рр. він обійматиме міністерські посади, а в 1936–1940 рр. очолюватиме палату депутатів.

Консульство в умовах дефіциту. В умовах складного матеріально-побутового становища населення Радянського Союзу далеко не безхмарним було й забезпечення консульства. Звіти фіксують загальне погіршення продовольчої ситуації в країні. У доповіді від 5 березня 1932 р. Танака скаржився, що в умовах індустріалізації

стає складно отримати навіть продукти першої необхідності [1932, 48]. Ще 20 лютого японський імперський консул в Одесі надіслав офіційного листа дипломатичному агенту НКЗС Гайлюнському щодо такої ситуації. Танака виступав від імені усього консульського корпусу в Одесі. Він вказував на обмеження, введені радянськими чиновниками. Наприклад, закупівля багатьох товарів (особливо палива) дозволялася консулам лише у спеціалізованих крамницях “Торгсин”, де розрахунок вівся в іноземній валюті, а не червінцях. Це викликало незадоволення, адже “консули через різні операції отримували саме червінці, а вести ними розрахунок не мали можливості”.

Окрім того, Танака зазначав, що для дипломатів стало проблемно отримувати навіть продукти харчування (рибу, картоплю, овочі, цибулю, масло, цигарки): “Навіть на базарі, де зараз фунт масла коштує 15 крб, фунт картоплі 50 коп., інколи немає ніяких продуктів”. Тобто вказувалося на загальний дефіцит.

Для консульського корпусу вся ця ситуація видавалася вкрай дивною. Замість традиційного поважного ставлення вони отримували відкриту ворожнечу. Хоча на початку 1930-х рр. Радянський Союз ще не бере курс на загальну ліквідацію іноземних представництв на своїй території, проте він повсякчас посилює тиск. Для консульських службовців головним змістом роботи стає пошук продуктів першої необхідності. Зокрема, консул Танака повідомляв: “Про постачання палива часто доводиться декілька раз прохати, причому доставка йде дуже повільно. Інколи відпускають менше, ніж прохали, інколи дають дуже погані якості”. Навіть за сприяння з боку Відділу з постачання іноземних представництв для консульства було складно отримати електричні лампочки, свічки, мітли, нашатир, скло. Особливо нарікання в консула викликала проблема зі свічками, адже регулярно упродовж кількох годин у місті вимикали світло. Також проблемою було те, що, окрім “Торгсину”, не було жодної можливості в інших містах придбати одяг чи білизну. Внаслідок цього “Консульство навантажене клопотами, спрямованими на отримання найнеобхіднішого” настільки, що це заважало виконанню прямих обов’язків. Вихід із цієї ситуації японський представник бачив у створенні спеціальної крамниці для забезпечення необхідним консульства, подібної до тих, що діяли в Харкові і Москві. Саме з таким клопотанням він і звертався до представника НКЗС [1932, 48].

У 1933 р. Танака інформував Японію, що йому стає дедалі проблемніше отримати продукти харчування. У зв’язку з такою ситуацією часткове забезпечення консульства необхідним велося безпосередньо з Японії. У радянській практиці вантажі для консульства теж обкладалися митом. Але їхнє отримання було ускладнене бюрократичною процедурою. При цьому не існувало тривалий час єдиного шаблону документів, і в консульствах просто не знали, як правильно написати заяву та яким має бути порядок дій для отримання вантажів. Навесні 1933 р. радянській владі нарешті довелося розробити шаблонні документи та розіслати їх до консульств, аби владнати це питання [6. Soren kuni... 1931, 434–437].

Подальша кар’єра. На початку 1934 р. Танака складає свої останні звіти як одеський консул. Наступне призначення він дістав до добре знайомого йому регіону – Маньчжурії. Свої звіти про роботу на посаді маньчжурського консула Танака почав надсилати до Токіо з березня 1934 р. [Miscellaneous documents relating to nutrition... 1934, 130]. У листопаді чиновник дістав підвищення до генерального консула [2. From November... 1934, 359]. У 1936 р. Танака знову повернувся до СРСР та став генеральним консулом у Петропавловську [5. Tanaka Bunichiro 1936, 60]. У жовтні того ж року переведений на посаду консула в Александровську [Granting Imperial power... 1936, 439]. У 1938 р. став генеральним консулом тієї ж установи [9. Aleksandrovsk, 446]. Останній виявлений нами його звіт датується 1939 р. [Miscellaneous documents relating to boys... 1939, 402].

Вже пізніше, у 1944 р., Міністерство закордонних справ Японії видало книгу “Історія російсько-японських відносин” (“露関係史”) авторства Танаки Бун’їциро. Ця робота була повторно перевидана в 1969 р.

Отже, Танака не досяг найвищих щаблів у кар’єрі дипломата. Але його робота завжди була пов’язана з регіонами у кризовому стані. Одеса була його єдиним призначенням у Європі, переважно він пропрацював на Далекому Сході. Танака Бун’їциро відрізнявся від усіх інших представників Японії в Одесі своїми різкими висловлюваннями в особистому просторі. Проте ніколи не перетинав “лінію неповернення”, чітко дотримувався урядової позиції в публічному просторі. Навіть в умовах тотального нагляду він різними методами збирав інформацію про ситуацію в Українській СРР для забезпечення реалізації інтересів Японії.

ЛІТЕРАТУРА

В Одессу приезжает японский киножурналист // **Вечерние известия**, 1930 (27 июня), № 2292.

Вовчук Л., Корновенко С. Голодомор 1932–1933 рр. очима іноземних дипломатів // **Емінак**, 2019, № 4.

Назначение нового японского консула // **Вечерние известия**, 1930 (26 июня), № 2291.

Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. Т. 7. Варшава – Київ, 2008.

1. General and miscellaneous / 4) Foreign trade promotion agency. 1930–1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08062018800 (дата звернення: 18.01.2021).

12. Rosui iho ni seki suru kudan do [Звіт щодо Росії]. 1912 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11091880800 (дата звернення: 18.01.2021).

14. From February 5, 1930 to February 13, 1930 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B02031347800 (дата звернення: 18.01.2021).

1931 / Partition 2 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060687400 (дата звернення: 18.01.2021).

1931 / Partition 4 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040427900 (дата звернення: 18.01.2021).

1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060513200 (дата звернення: 18.01.2021).

1933 / Partition 1 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688600 (дата звернення: 18.01.2021).

1933 / Partition 2 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040428600 (дата звернення: 18.01.2021).

1933 / Partition 5 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060689000 (дата звернення: 18.01.2021).

2. From November 16, 1934 to December 30 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B02031781900 (дата звернення: 18.01.2021).

2. Russia – Green tea. 1931–1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041215300 (дата звернення: 18.01.2021).

25. Newspapers and magazines in Wulianghai. 1926 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B03040867200 (дата звернення: 18.01.2021).

3. 1933 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041219800 (дата звернення: 18.01.2021).

3. Soviet Union. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B09030153200 (дата звернення: 18.01.2021).

5. Russia. 1933 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041217200 (дата звернення: 18.01.2021).

5. Soviet Union. 1930 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08061560000 (дата звернення: 18.01.2021).
5. Tanaka Bunichiro. 1936 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090800100 (дата звернення: 18.01.2021).
6. 1933 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09042301300 (дата звернення: 18.01.2021).
6. Soren kuni. Bunkatsu 2 [Радянський Союз. Частина 2]. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100491600 (дата звернення: 18.01.2021).
7. Soviet Union. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041046100 (дата звернення: 18.01.2021).
7. Soviet Union. 1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030147700 (дата звернення: 18.01.2021).
9. Aleksandrovsk // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B02030756600 (дата звернення: 18.01.2021).
9. Kolkhoz. 1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040786600 (дата звернення: 18.01.2021).
- Aoki M.* The Internal Security Office of Mongolia in Mongolian-Soviet relations in the first half of 1920's // **Quadrante**, 2017, No. 19.
- Granting Imperial power of attorney to Consul General Tanaka Bun-ichiro to Aleksandrovsk in Union of Soviet Socialist Republics. 1936 // **National Archives of Japan**. URL: <https://www.digital.archives.go.jp/DAS/meta/listPhoto?KEYWORD=&LANG=default&ID=F000000000000010905> (дата звернення: 18.01.2021).
- Lensen G.* **Japanese Diplomatic and Consular Officials in Russia**. Tokyo, 1968.
- Miscellaneous documents relating to boys associations and young men's associations in various countries: Vol. 2.2. 1939 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B04012443100 (дата звернення: 18.01.2021).
- Miscellaneous documents relating to nutrition research and medical treatment facilities. 1934 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B04012588700 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 1671 May 13, 1933. Soviet Federal Marine Transport // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022798500 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 1876 May 30, 1933. Situation of Odessa // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022789900 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 2182 June 22, 1933. Odessa City Situation // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022791000 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 2659 Aug. 3, 1933. Black Sea Fleet's Entry into Port of Odessa // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022792900 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 2957 Sep. 1, 1933. Odessa Situation // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022794200 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 3705 Nov. 1, 1933. Odessa's Military Situation // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022796000 (дата звернення: 18.01.2021).
- № 3939 Nov. 20, 1933 Situation of Odessa District Red Army // **The National Institute for Defense Studies, Ministry of Defense**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022796200 (дата звернення: 18.01.2021).
- Partition 2. 1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688000 (дата звернення: 18.01.2021).
- Partition 4. 1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688200 (дата звернення: 18.01.2021).
- R. Soviet Union / 3. European and American route. 1934 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030230800 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 11. Report on fiscal 1931 Republic of Ukraine economy plan. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040786800 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 1933 / Partition 3 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688800 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 2. Kharkov. 1930 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B04121004700 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 6. Defects in Soviet Union Economic Plan. 1930 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060453800 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 6. Korean Comitia in the Far East Russian Territory. 1922 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B03041616800 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 6. Soviet Union. 1932.07.22 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041112600 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. 7. Russia. 1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041050200 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. I/6. Service Marinami Company’s Mediterranean Sea and Black Sea regular route. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030226700 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. I/8. Mediterranean Sea and Black Sea route by Genovese di Navigazione a Vapore. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030226900 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. Miscellaneous documents relating to laborers in various countries / Part of Soviet Union / 15. Situation of actual living condition of factory workers in Odessa. 1932 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B04012870700 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. Sending of Soviet Union trade annual report. 1933 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040428500 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka B. Tokan jimusho nami kokan chokan-sha ‘adoresu’ tsuchi no kudan [Повідомлення про адресу консульства]. 1931 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090188300 (дата звернення: 18.01.2021).

Tanaka Bunichiro. 1930 // **Japanese Centre for Asian Historical Records**. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090782200 (дата звернення: 18.01.2021).

REFERENCES

“V Odessu priyeezhayet yaponskiy kinozhurnalist” (1930), in *Vecherniye izvestiya*, June 27, No. 6207. (In Russian).

Vovchuk L. and Kornovenko S. (2019), “Holodomor 1932–1933 rr. ochyma inozemnykh dyplomativ”, in *Eminak*, No. 4, pp. 71–82. (In Ukrainian).

“Naznacheniyе novogo yaponskogo konsula” (1930), in *Vecherniye izvestiya*, June 26, No. 2291. (In Russian).

Pol’shcha ta Ukrayina u trydtsyatykh – sorokovykh rokakh XX stolittya. Nevidomi dokumenty z arkhiviv spetsial’nykh sluzhb (2008), Vol. 7, Warsaw and Kyiv. (In Ukrainian).

“1. General and miscellaneous / 4) Foreign trade promotion agency” (1930–1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08062018800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“12. Rosui iho ni seki suru kudan do” (1912), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B11091880800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“14. From February 5, 1930 to February 13, 1930”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B02031347800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“1931 / Partition 2”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060687400 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

- “1931 / partition 4”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040427900 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “1932”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060513200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “1933 / Partition 1”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688600 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “1933 / partition 2”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040428600 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “1933 / Partition 5”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060689000 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “2. From November 16, 1934 to December 30”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B02031781900 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “2. Russia – Green tea” (1931–1932), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041215300 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “25. Newspapers and magazines in Wulianghai” (1926), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B03040867200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “3. 1933”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041219800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “3. Soviet Union” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B09030153200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “5. Russia” (1933), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041217200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “5. Soviet Union” (1930), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08061560000 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “5. Tanaka Bunichiro” (1936), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090800100 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “6. 1933”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09042301300 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “6. Soren kuni. Bunkatsu 2” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B15100491600 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “7. Soviet Union” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041046100 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “7. Soviet Union” (1932), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030147700 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “9. Aleksandrovsk”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B02030756600 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- “9. Kolkhoz” (1932), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040786600 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- Aoki M. (2017), “The Internal Security Office of Mongolia in Mongolian-Soviet relations in the first half of 1920’s”, *Quadrante*, No. 19, pp. 117–133. (In Japanese).
- “Granting Imperial power of attorney to Consul General Tanaka Bun-ichiro to Aleksandrovsk in Union of Soviet Socialist Republics” (1936), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: <https://www.digital.archives.go.jp/DAS/meta/listPhoto?KEYWORD=&LANG=default&ID=F00000000000000010905> (accessed January 18, 2020). (In Japanese).
- Lensen G. (1968), *Japanese Diplomatic and Consular Officials in Russia*, Sophia University in cooperation with the Diplomatic Press, Tallahassee, Tokyo.

“Miscellaneous documents relating to boys associations and young men’s associations in various countries: Vol. 2.2.” (1939), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B04012443100 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“Miscellaneous documents relating to nutrition research and medical treatment facilities” (1934), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B04012588700 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“№ 1671 May 13, 1933 Soviet Federal Marine Transport”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022789900 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“№ 2182 June 22, 1933 Odessa City Situation”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022791000 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“№ 2659 Aug. 3, 1933 Black Sea Fleet’s Entry into Port of Odessa”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022792900 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“№ 2957 Sep. 1, 1933 Odessa Situation”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022794200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“№ 3705 Nov. 1, 1933 Odessa’s Military Situation”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022796000 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“№ 3939 Nov. 20, 1933 Situation of Odessa District Red Army”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_C05022796200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“Partition 2” (1932), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688000 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“Partition 4” (1934), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“R. Soviet Union/3. European and American route” (1934), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030230800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “Report on fiscal 1931 Republic of Ukraine economy plan” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040786800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “(1933 / Partition 3)”, in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060688800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “2. Kharkov” (1930), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B04121004700 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “6. Defects in Soviet Union Economic Plan” (1930), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B08060453800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “6. Korean Comitia in the Far East Russian Territory” (1922), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B03041616800 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “6. Soviet Union” (1932.07.22), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041112600 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “7. Russia” (1932), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041050200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “I/6. Service Marinami Company’s Mediterranean Sea and Black Sea regular route.” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030226700 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “I/8. Mediterranean Sea and Black Sea route by Genovese di Navigazione a Vapore.” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09030226900 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “Miscellaneous documents relating to laborers in various countries/ Part of Soviet Union/ 15. Situation of actual living condition of factory workers in Odessa” (1932), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B04012870700 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “Sending of Soviet Union trade annual report” (1933), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09040428500 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

Tanaka B., “Tokan jimusho nami kokan chokan-sha ‘adoresu’ tsuchi no kudan” (1931), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090188300 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

“Tanaka Bunichiro” (1930), in *Japanese Centre for Asian Historical Records*, available at: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090782200 (accessed January 18, 2020). (In Japanese).

С. С. Павленко

Консул “під пильним оком”: Танака Бун’ічіро в Одесі

У статті проаналізовано діяльність Бунічіро Танаки як японського імперського консула в м. Одесі в період 1930–1934 рр. Історія японського представництва в Південній Пальмірі розпочинається ще за часів Російської імперії – у 1890-х рр. У 1910 р. воно було тимчасово закрито. Новий етап діяльності Японського імперського консульства в Одесі припадає на 1920–1930-ті рр. Офіційно установа була відкрита 4 січня 1926 р. Першим консулом став Сейго Сасаки (佐々木静吾; 1926 р.). Його головним завданням було налагодження діяльності установи. Надалі консульством керували: Камімура Шініті (同上村伸一; 1926–1927 рр.), Шімада Шігеру (島田滋; 1927–1930 рр.), Нагучі Яшіо (野口芳雄; 1930 р.), Танака Бунічіро (田中文一郎; 1930–1934 рр.) та Хірата Мінору (平田稔; 1934–1937 рр.). На період перебування Танаки припадають складні суспільно-політичні події – погіршення матеріально-побутового рівня життя населення, постійна продовольча криза, репресії, Голодомор. Радянський уряд вдається до цілеспрямованої політики обмеження діяльності іноземних представників на території СРСР. За Танакою був встановлений постійний таємний нагляд. Чиновник відрізнявся від свої попередників на цій посаді досить різкими висловлюваннями щодо умов життя в радянському суспільстві. Щоправда, вони обмежувалися сферою приватних відносин і не виносилися на публічний простір. Але навіть за таких умов ці висловлювання швидко ставали відомі радянській контррозвідці. Танака здійснив серію відряджень Україною та особисто мав можливість пересвідчитися в умовах життя населення та його зuboжінні. Результати своїх досліджень чиновник надсилав до Токіо у вигляді звітів. Він інформував про фінансову ситуацію, становище селян, реалізацію політики колективізації, продовольчу кризу, індустріалізацію, умови життя робітників, розвиток економіки, стан мореплавання, міжнародну торгівлю тощо. Отже, звіти Танаки є цінним історичним джерелом, що проливає світло на одну з найтрагічніших сторінок історії УСРР.

Ключові слова: Японія, Україна, СРСР, Танака, консул, Одеса, Голодомор, індустріалізація

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021